

BALIKESİRLİ ABDÜLAZİZ MECDÎ TOLUN

Siyâsî, Ticârî, Edebî Hayatı ve Tasavvufî Dünyası

AHMED GÜNER SAYAR

İSTANBUL

2024

otukennesriyat

YAYIN NU: 2082
KÜLTÜR SERİSİ: 1131

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-696-0

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Kitap Editörü: Nâzım Terzioğlu

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Ötügen

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: Unifset Basım Yayın Sanayii ve Ticaret Ltd Şti
Yakuplu Mah. 194. Sok. Nu:1 / 159 3. Matbaacılar Sitesi
Beylikdüzü-İstanbul Tel: (0212) 875 37 85
Sertifika Nu: 72541

İstanbul - 2024

Kitabın bütün yayın hakları Ötügen Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Ahmed Güner Sayar: 6.11.1946'da İstanbul'da dünyaya geldi. İlk ve orta tahsilini burada tamamladı. 1968'de İÜ İktisat Fakültesinden mezuniyetini takiben İngiltere'de Birmingham Üniversitesi İktisat Bölümünde yüksek lisans çalışması yaptı. İÜ İktisat Fakültesinde 1976'da asistan, 1980'de doçent oldu. 1982'de İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesine geçti. 1988'de profesörlüğe yükseldi. Halen Beykent Üniversitesi İktisat Bölümü başkanlığını yürüten Profesör Sayar, Işık Üniversitesi ve Harp Akademilerinde de görev almıştır. Profesör Sayar'ın esas ilgi alanı "İktisat Teorisi" ile tarihi birleştiren çalışmalarıdır. Bilhassa 1986 yılında yayınlanan *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması* bu sahadaki en önemli yayınlardan biri olma hususiyetini muhafaza etmektedir. Hocalarına olan minnet borcunu ödemeye çalıştığı ilk eser olan *A. Süheyl Ünver: Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri, 1898-1986*, (İstanbul 1994) başlıklı çalışmasını *Bir İktisatçının Entelektüel Portresi: Sabri F. Ülgener* izledi (İstanbul 1998). Bu çizgideki eserlerini *Filozof-İktisatçı Terence W. Hutchison* kitabıyla devam ettirdi. *Tarih ve Toplum, Toplum ve Bilim, Türkiye Günlüğü, Toplum ve Ekonomi, Dergâh, Türk Yurdu* gibi dergilerde makaleleri yayımlanmıştır.

Eserleri: *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması* (5. Basım, İstanbul 2013), *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Portre Denemeleri* (4. Basım, İstanbul 2020), *Osmanlıdan 21. Yüzyıla Ekonomik, Kültürel ve Devlet Felsefesine Ait Değişmeler* (3. Basım, İstanbul 2008), *Hasan Ali Yücel'in Tasavvufî Dünyası ve Mevlevîliği* (3. Basım, İstanbul 2017), *A. Süheyl Ünver Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri 1898-1986* (4. Basım, İstanbul 2016), *İktisat Metodolojisi ve Düşünce Tarihi Yazıları* (2. Basım, İstanbul 2011), *Abdülbâki Gölpinarlı* (3. Basım, İstanbul 2020), *Sahhaf Râif Yelkenci* (3. Basım, İstanbul 2020), *'Velâyet'ten 'Siyâset'e Şeyh Bedreddin* (2. Basım, İstanbul 2018), *Yusuf Mardin'den Ahmed Güner Sayar'a Mektuplar* (İstanbul, 2020), *A. Süheyl Ünver'le Sohbetler (7.XII. 1986 - 25.XII. 1985)* (İstanbul, 2021).

Abdülaziz Mecdi Tolun (1865 – 1941)

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar.....	13
Ön Söz	15
Giriş.....	27

BÖLÜM 1: HAYATI

I - Doğumu ve Ailesi	33
II - Öğrencilikten Öğretmenliğe	39
III - Ticârî Hayatı ve Bir Mürşid Arayışı.....	57
IV - Konya Günleri.....	67
V - Siyâsî Hayata Geçiş.....	82
VI - Mısır'da Gönüllü Bir Sürgün.....	120
VII - Osmanlı Meclis-i Mebûsânı'nın Sonu	133
VIII - Evkâf-ı Şer'îye Müsteşarı	157
IX - Emeklilik Günleri	170
X - Tolun Ailesi.....	193
XI - Vefâtı	198

BÖLÜM 2: EDEBÎ VE İLMÎ ŞAHSİYETİ

XII - Edebî Şahsiyeti.....	223
XII - İlmî Şahsiyeti ve Eserleri.....	234
XIII - Toplumsal Çevreleri: Eğitim, Ticâret, Siyâset ve Sohbet Meclisleri.....	242

BÖLÜM 3: TASAVVUFÎ DÜNYASI VE SOSYAL MUHÎTİ

XIV - Tasavvuf Tarihi Araştırmalarına Giriş: Metodolojik Sorunlara Dâir Zorunlu Bir Not	249
XV - Ahmed Amîş Efendi'ye Açılan Yol.....	251

XVI - Ahmed Amiş Efendi Sonrası: Çevresi ve Halifeleri.....	286
XVII - Abdülaziz Mecdî Efendi'nin Bir Mutasavvıf Olarak Portresi.....	309
XVIII - Abdülaziz Mecdî Efendi'nin Bir Mutasavvıf Olarak Çevresi	359
XIX - Abdülaziz Mecdî Tolun'dan Ahmed Süheyl Ünver'e: Efendi'den Bey'e Dönüşümün Bir Hikâyesi	383
XX - Abdülaziz Mecdî Tolun Sonrası ve Ahmed Süheyl Ünver'in Suskunluğu	433
XXI - Sonuç Yerine	464

EKLER:

EK: 1 - Evrenozzâde Sâmî Bey'in Ahmed Amiş Efendi Hâl Tercümesi.....	477
EK: 2 - Amiş Efendi'nin Sözlerinden Seçmeler.....	482
EK: 3 - Abdülaziz Mecdî Efendi'nin Sözlerinden Seçmeler.....	485
EK: 4 - Süheyl Ünver'in Sözlerinden Seçmeler.....	491
EK: 5 - Abdülaziz Mecdî Efendi'nin Babanzâde Ahmed Naim Bey'in Vefâtı Dolayısıyla Yazdığı Terkiib-i ve Tercî-i Bendler.....	494
EK: 6 - Abdülaziz Mecdî Efendi'nin Muallim Cevdet Bey'in Vefâtı Üzere Yazdığı Tercî-i Bend.....	501
EK: 7 - Abdülaziz Mecdî Efendi'nin El Yazısı.....	505
EK: 8 - Abdülaziz Mecdî Tolun'un Soyağacı	508
EK: 9 - Süheyl Ünver'in Abdülaziz Mecdî Efendi'ye Dâir Bir Şiiri	509
EK: 10 - Süheyl Ünver'in 'Hazret-i Mecdî Efendimizden' Başlıklı Yazısı	511
Fotoğraflar.....	513
Bibliografya.....	523
İsim Dizini.....	539

Bu nâçiz çalışmamı, 93 [Osmanlı - Rus] Harbi öncesinde Tırnova'da, 'ırkı temiz' Kadızâde Ömer Halvetî'ye ve onun etrafında kenetlenen kutsal gönüllü Hak-dostlarına; Süleyman Efendi, Hacı Nesib Efendi, Kelemençeli Hacı Mustafa Efendi, Hacı Ahmed Amiş Efendi, Emrullah Efendi, Süheyl Ünver'in dedesi Daızâde Hacı Mehmed Efendi, amcası Yusuf Niyazi ve babası Mustafa Enver Beylerle, İsmail Fennî Ertuğrul'un aziz rûhlarına ithâf ediyorum.

AGS.

**AHMED GÜNER SAYAR HOCA'NIN BALIKESİRLİ
ABDÜLAZİZ MECDÎ TOLUN KİTÂBİ TAB'INA
TÂRİHTİR:**

Destur ey Mecdî Efendi ta'rif etmek güç durur
Râh-ı Hak'ta seyredenin menzili âlî olur

Âyet-i kübrâ olan şu insanın esrârı çok
İnsan-ı kâmil olanlar sırra âşinâ olur

Mürşidi Ahmed Amîş ser-türbedârdı Fâtih'e
Vârisi Ahmed Süheyl Ünver ise halef olur

Bu tarik mücâhedât u perhizi ref eyleyip
Kuşadalı'dan beri sohbet ile telkîn olur

Vahdet-i vücûd iken hep ehl-i irfân hüneri
Zât-ı Hak'tan gayrı bir şey görmeyen tevhîd olur

Dost için her varını terk eylemiş bir âşıkın
Bu fenâ yurdunda dahi nâmı hep bâkî olur

Cedlerin ihyâsıdır Ahmed Hoca'nın gayreti
Hizmet-i mebrûre gör ki câlib-i himmet olur

Yâd ile Büşra dedi tab'-ı kitâbın târihin
Mecdî Tolun'un hayâtı bu kitapla kayd olur

(1430 + 15)

1445

Büşra Kartal

KISALTMALAR

AB	Ayın Bibliyografyası
AGSA	Ahmed Güner Sayar Arşivi
AÜSBE	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
CAS	Central Asian Survey
CÜSBE	Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
DH	Din ve Hayat
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
EÜSBE	Erciyas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
GGD	Güncel Gastroentoloji Dergisi
GMA	Gülbün Mesara Arşivi
HV	Hür Vatan
İA	İstanbul Ansiklopedisi
İAr.	İslâmî Araştırmalar
İBB.AK	İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı
İTAM	İslâm Türk Ansiklopedisi Mecmuası
İTF	İttihat ve Terakkî Fırkası
İÜ.	İstanbul Üniversitesi
KA	Konya Ansiklopedisi
KK	Kur'ân-ı Kerim
MMZC	Meclis-i Mebûsân Zabıt Cerîdesi
OE	Osman Ergin
Pİ	Pazar İnternet
SiP	Sivas Postası
SK	Süleymaniye Kütüphanesi
SP	Son Posta
SR	Sebilürreşâd
SÜSBE	Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
TB	Toplum ve Bilim
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDEA	Türk Dünyası Edebiyat Ansiklopedisi
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

TE	Tasvir-i Efkâr
TGTD	Tanzimattan Günümüze Türk Düşüncesi
TTE	Tıp Tarihi Enstitüsü
TTTA	Türk Tıp Tarihi Arkivi
TY	Türk Yurdu
Yİ	Yeni İstanbul
YK	Yeni Konya
YM	Yeni Mecmua
YT	Yakın Tarihimiz
YYOA	Yaşam ve Yapıtlarıyla Osmanlı Ansiklopedisi
H.	Hicrî
M	Milâdî
R	Rûmî
Ylt	Yüksek Lisans Tezi
Age.	Adı geçen eser
Bk.	Bakınız
d	Doğumu
dn.	Dipnot
sf.	sayfa
t	takrîben
vd.	ve diğerleri
vf.	vefâtı
yage.	yukarıda adı geçen eser
zik.	zikreden

ÖN SÖZ

Abdülaziz Mecdî Tolun'a dâir bu kitap çalışması, Hocam Süheyl Ünver'in bir arzusu idi. Kendisiyle, 27. XI. 1981 günü İÜ. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi TTE.'nde gerçekleşen sohbetimizden aktarıyorum:

“...[Süheyl Hoca ile beraber] talebelerine veda edip dershane neden çıkıldı. Ben koluna girmek istedim. ‘Olmaz! Yanımda dur yeter’ dedi. Sonra kulağıma eğildi şunları söyledi:

‘Sen, Mecdî Efendi üzerine kitap yazacaksın. Sana verdiklerim, bende olanların yüzde biri. Ona âit bende her şey tam. Onları sana aktaracağım. Mecdî Efendi: ‘Süheyl! Seninle benim şöhretim bu dünyada bin yıl sürer’ demişti.”¹

Sohbetlerimizde söz, kendiliğinden Abdülaziz Mecdî Efendi'ye gelir, Süheyl Hocam da, ondan bahisler açarak, anılar yumağını teklifsizce çözerdi. Bu meyânda, bazı defterler yanında bazı notları

¹ A. G. Sayar, *A. Süheyl Ünver'le Sohbetler (7.XII. 1968 – 25. XII. 1985)*, (İstanbul, 2021 / A), sf. 253. Süheyl Ünver Hocamız'a İngiltere'den 1971 yılında yazdığım bir mektupta geçtiği üzere: “Hocam! Bu sabah gönlümden geçti. Aceba Süheyl Ünver Hocamız, Mecdî Efendi'ye ve o devre ait izlenimlerini bir makâle hâlinde yazarsa bizler için istifadeli olmaz mı? Devri yaşayan, bilen ve aziz Sultan [Ahmed Amiş Efendi]'a ve ihvanına ulaştığınız düşünülürse, bunu sizden beklemek gerek. İnşallah lütfedersiniz, Efendim” [A.G. Sayar'dan A.S. Ünver'e 12. XII. 1971 tarihli mektup. Bu mektup, Dr. A.S. Ünver arşivi A.G. Sayar Dosyası, TTK. Ankara'dadır]. Ünver'in yukarıdaki sözlerinden, 1981 tarihinden takriben iki yıl sonra, 15. VIII. 1983 günü ziyaretine gelen bir kişi, bir ansiklopedi için Süheyl Ünver maddesini yazmak istediğini söyleyince, ona dedi ki: “Lütfen, Mecdî Efendi'nin biyografisini yazmayın. Bu sır falan değil, herkese söylenmez. Demek ki, İslâmiyet'in bilinmeyen bir yanı var” [A.G. Sayar, *age.*, (2021), sf. 474]. Mecdî Efendi de, *Divân*'ında, ileriye dönük olarak, kendi beklentisini dizelerine taşımıştı: Mecdî kalemimden dökülen şî'r ile şevki
Ölsem de kalır şöhret-i aşkıım ile nâmım
[İ. Karataş, *Balikesirli Abdülaziz Mecdî ve Divânı (İnceleme – Metni)*, AÜSBE, Ylt., (Ankara, 2015), sf. 652].

ÖN SÖZ'E EK

Abdülaziz Mecdî Tolun'a dair bu çalışmamız baskı öncesinde Sayın, Nâzım Terzioğlu tarafından dikkatlice okundu ve gözden kaçan hatalara ve bilhassa şiirlerde yer alan vezin düşüklüklerine dikkatim çekildi. Öncelikle Terzioğlu'na olan teşekkür borcumu dile getirmek isterim. Altını çizdiği hataları tashih ettim. Özellikle Süheyl Ünver'in şiirlerinde var olan vezin düşüklükleri konusunda şu noktaya dikkat çekmek isterim. Süheyl Bey şair değildir. İlk şiirlerinde görülen vezin düşüklükleri onun parmak hesâbıyla aruz kalıplarına hakimiyetsizliğinin bir yansıması olsa gerektir. Manânın elfâzdan büyük olduğuna inanarak şerh şartında görülen bu kusurların hoşgörüsü ile karşılanmasını dilerim.

AGS.

GİRİŞ

Abdülaziz Mecdî Tolun, eğitim - öğretim, ticaret, edebiyât, siyâset ve tasavvuf hayatlarında, hem selim olan akılla hem de selim olan zevkle ve nihâyet selim olan bir kalble sağlam izler bırakmış bir insân-ı kâmilidir. Farklı sâhalarda etkin olmasına rağmen, onun kayda değer tarafı, tasavvufî hayatta sergilediği mühim duruşundan kaynaklanmaktadır. Hiç şüphe yok ki, 1921 – 1941 yılları arasında, mühim bir geleneği, 1832 yılı itibâriyle, tekkeleri lağv eden, tarîkatı kaldırıp yerine Muhammedî sohbetleri ihdas eden Kuşadalı İbrâhîm Efendi - Ahmed Amiş Efendi çizgisini, yaptığı sohbetler ve tercüme faaliyetleriyle sürdürmüştür. Mecdî Efendi'nin mürşîdi Fâtih Türbedârî Ahmed Amiş Efendi'nin vefâtından bir ay öncesinde mükerreren söylediği bir sözü vardır:

“...Makâm-ı müntehîdeyim. Bundan sonra benim gibisini bulamazsınız. Nefesimi içeriye alacağım, dışarıya hiç vermeyeceğim.”

Hem bu söz hem de Amiş Efendi muhîtinin önemli isimlerinden onun zât şeyhi Kayserî – Yeşilhisarlı Mehmed Efendi için söylediği, “seni kimse anlamayacak” sözü meğerse ne kadar doğru imiş! Mehmed Efendi nefesini içeriye çekti. Sırlı bir ömür sürdü, yere bastı, izi görülmedi. Mehmed Efendi'nin de, bir elin parmaklarını geçmeyen sıkı takipçileri, nefeslerini dışarıya vermediler.

Amiş Efendi muhîtinde esaslı bir yer tutan Mecdî Efendi'nin ömrünün son yirmi yılı içinde, Türk tarihinde, 1880 – 1940 zaman aralığında, eko-politik dünyada, köklü değişmeler olduğu kadar, sosyal hayatta ve hukûk düzleminde de birey temelli değişmelere sahne oldu. Tekkelerin kapatılması, bireysel özgürlükler gereği, kânun önünde inananla inanmayanın eşit kabul edildiği bir vasata geçildi. Mecdî Efendi'nin bağlılarından Müderris Ömer Ferid [Kam]

BÖLÜM 1

HAYATI

I

DOĞUMU VE ÂİLESİ

Abdülaziz Mecdî Efendi, H. 1281 / M. 1865 yılı Haziran ayı başlarında, Balıkesir’de Okçular Mahallesi’nde dünyaya geldi.¹ Doğan çocuğa, muhtemelen, zamanın Pâdişâhı Sultân Abdülaziz’den mülhem, Abdülaziz ismi verildi.

Babası, Bölükoğlu Hâfız Hasan Efendi (t. 1810 – 1893), “şeyhü’l-kurrâ ve musikide sadâ-yı câzibeyle yekta” bir kimseydi. Cemâleddin Server Revnakoğlu’nun kaydettiğine göre;

“...Hafız Hasan Efendi’nin hüsn-i sadâya malik olup, tarihe, tasavvufa ve ilm-i nücûma vukûf-ı küllisi vardı. Elli sene kadar mektep muallimliği etti. Onun Babası Ahmed Efendi isminde bir zâttır.”²

¹ A.Süheyl Ünver’in kaydettiğine göre, “1281 [M. 1865]’de tevellüd. Haziran ibtidâsında Mecdî Efendi Hazretleri doğmuştur” [AGSA.]. Mecdî Efendi’nin hayat hikâyesi O. Ergin, *yage.*, (1942)’den izlenebilir. Buna ek olarak mühim bir kaynak olarak A.S. Ünver, *Abdülaziz Mecdî Efendi Hazretleri’nin Terceme-i Hâli*, Defter no. 140, (SK.)’da tafsilatlı olarak hayat hikâyesi kaydedilmiştir. Ünver’in hazırladığı bir diğer elyapması defterde, Mecdî Efendi’nin hayat hikâyesinin “309 [1893] senesi sonrasına” yer verilmiştir [A.S. Ünver, *Tolunnâme*, Defter no. 966, (SK.)]. Bir başka defterde, ‘Manzum Terceme-i Hâli: 11– 43 Yaş Arasındaki Hayatı’, *Abdülaziz Mecdî Efendi Hazretleri’nin Mektupları*, Defter no. 194, (SK.)’dedir. Diğer taraftan, kısmî olarak çeşitli kaynaklarda, Mecdî Efendi hakkında bio-biografik malûmat vardır. Meselâ, M. Koç, *Revnakoğlu’nun İstanbul’u, İstanbul’un İç Tarihi: Fâtih*, I, (İstanbul, 2021), sf. 173. Mecdî Efendi, kendi doğumu münâsebetiyle şu notu düşmüştür: “Ben, fart-ı meşâgil ile kendi târîh-i velâdetimi unuttum” [Mecdî Efendi’den Süheyl Bey’e 27.X. 1339 [1923] tarihli mektup: A. Çakır Çağal vd. (haz.), *yage.*, (İstanbul, 2021 / A), sf. 152].

² M. Koç, *age.*, I, (2021), sf. 173.

BÖLÜM 2
EDEBÎ ŞAHSİYETİ
VE SOSYAL MUHÎTİ

XI EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Mecdî Efendi'nin bir edebiyatçı olarak portresini çizilebilmesi için, birer ipucu olarak, onun bir mutasavvıf olarak şâirliğine ve yazarlığına, bu arada tercümelerini yaptığı bazı tasavvufi eserlerin de üzerine odaklanılmasını gerektiriyor. Buna kullandığı Türkçenin ağırlığı ise, başlıbaşına dikkatleri üzerine çekecek etkinliktedir. Fakat ağırlıklı olarak, dil hâkimiyetinin esaslı bir yansıması olarak onun şiiri bir vâsıta olarak kullanması, edebî kimliğini ışıktandıran bir oluşumdur. Şiirlerini, bir bütün olarak, lirik ve didaktik usulüla kaleme almış, işlediği konu ve muhtevaya değer vermiştir. Ancak onun en zor ve sıkıntılı günlerinde, mutasavvıflığında, şiirin musikisinden güç aldığını ve iç âlem dengesini korurken de şiiri bir vâsıta olarak kullanmış olduğunu görürüz. Yaşadığı saâdeti dizelerine taşımakta tereddüt göstermedi. Şiirin iç mimârîsine hakkıyla nüfuz edebildiği için manzûmelerini fikirle tezyîn etti. Bunda da başarılı oldu, Diyor ki:

Bikr-i fikr ister gürûh-ı şâ'irân Mecdî gibi
Köhne tarz-ı şi'r ile fikr-i perîşân istemez¹

Gerçekten de Mecdî Efendi'nin bir edebiyâtçı olarak en özlü değerlendirmesini, bir beyit içinde, ustalıkla Evrenoszâde Sâmî Bey'in yaptığı görülüyor:

Parladı ilm ü kemâli neşve-i irfân ile
Nazm ü nesriyle olurdu dâima gevher-feşân²

¹ İ. Karataş, *yage.*, sf. 618.

² O. Ergin, *yage.*, (1942), sf. 324 – 325. Mecdî Efendi'nin edebî hayâtı üzerine bk. A.S. Ünver, *Mektuplarım*, II, Defter no. 194, (SK.).

BÖLÜM 3
TASAVVUFÎ DÜNYASI

XIV
TASAVVUF TARİHİ
ARAŞTIRMALARINA GİRİŞ:

İRRASYONEL ÂLEMİN SORUNLARINA
DÂİR ZORUNLU BİR NOT

Akla gelen ve düşünölen bir mutasavvıfın hem maddî hayatının içinde, hem de üstünde, rûhî - ma'nevî hayatını kaleme almak kolay bir çaba değildir. Hele böyle bir kimsenin vefâtı üzerinden yıllar geçtiği, ayrıca yeterli belgenin olmadığı durumlarda kalem oynatmak gerçekten zordur.

Yukarıda işâret ettiğimiz gibi, bir mutasavvıfın iç âlemini yazıya dökmek, zorun zoru bir çaba olduğundan, genellikle tasavvuf merkezli yazıların rûhsuz kalem tecrübesi olmaktan öteye gidemediği görülüyor. Elbette bunun istisnâları vardır. Osman Nûri Ergin'in Mecdî Efendi'ye dâir kitap çalışması, hem kendisinin bu gönül zenginliğinden, hem de Mecdî Efendi dostlarının coşkusundan kaynaklanıyor. Hatıraların tazeliği ve cânlılığı, eldeki malzemenin doyuruculuğu ile ortaya gerçekten, erken Cumhuriyet tarihimizin tasavvufi hareketliliğine ilişkin mükemmel bir eser çıkarmıştır. Buna rağmen, Ergin'in Mecdî Efendi'nin soluklandığı ma'nevî muhîti, o muhîtin temsilcilerini ve temel ilkelerini merkeze alıp, bu vâdide bir muhâsebede bulunmanın zorluğunu açık yüreklilikle itiraf etmiştir. Onun sözleriyle:

“...Çok geniş, çok zengin ve çok göz kamaştırıcı olan bu yüksek cepheyi [tasavvufu] olduğu gibi değil, olduğunun onda biri nispetinde belirtebilmekte de bu âcizin tâkatinin dışında kalan bir iştir....'Kâl'den ziyâde 'hâl' işi olan; bununla beraber, bu vâdide ne 'kâl', ne da 'hâl' sâhibi olamamış bulunan bu âcizin

EKLER

EK: 1
EVRENOSZÂDE SÂMÎ BEY'İN
KALEMİNDEN
AHMED AMİŞ EFENDİ'NİN
HÂL TERCÜMESİ [1]

“Câmi-i makâmât-ı kemâl, azîz-i kuds-i hisâl eş-şeyh Ahmed Amiş el-Halvetî eş-Şa'bânî kaddesallâhu sırrıhu'l-âlî hazretleri Bulgaristan dâhilinde, Tırnova kasabasında mehd-ârâ-yı âlem-i vücûd oldular. Tahsil-i iptidâîyi bi'l-ikmâl, Gelenbevi İsmail Efendi'nin tılmız-i benâmı olup Filibe'de neşr-i ulûmeden Uzun Ali Efendi'nin yetiştirdiği efâzıldan bir zâtın ve Vidinli Hoca Mustafa Efendi'nin vesâir as-hâb-ı kemâlin derslerine müdâvemetle tekmîl-i nüсах eylediler. Ve uzun zaman mektep hocalığı ile meşgul oldular. Esâsen fitratlarında meknûz olan cezbe-i aşk-ı İlâhî sâikasıyla bir mürebbî-i ma'nevî de arıyorlardı. Urefâ-ı Bektâşîyye'den Selvili Sâdık Efendi'ye mürâcaat ettilerse de: 'Sizin nasîbiniz bizden değil, ırkı pâklerdenidir. Yerinize gidip intizâr ediniz' cevabını aldılar ve birkaç sene hâl-i intizârda kaldılar. O sıralarda, âlimü'l-irşâd, kutbu'l-efrâd Kuşadalı eş-şeyh es-Seyyid İbrâhîm Efendi Hazretleri mensûbîninden mertebe-i kemâle vâsıl olan bazı zevâtı kendilerine niyâbeten birer tarafa gönderdikleri gibi Kadızâde Ömer el-Halvetî Hazretlerini de Tırnova'ya gönderdiler. Bu sûretle, me'muriyet-i ma'neviyyeye irtika edenlerin her biri ilm-i velâyeti almış ise de râbîta telkinine salâhiyetdâr değiller idi. Bu meslek-i âlîde râbîta telkin etmek her asırda sâhib-i vakte tecellî edenlutf-i kübrâdır. Kuşadalı Hazretleri hâl-i hayatta iken kendileri ile şeref-i mülâkâta nâil olmayanların râbîta etmelerini men' buyururlardı. Bu gibiler biât ettikleri vekilin delâletiyle âlem-i sülûka dâhil ve istidâdı olanlar mertebe-i velâyete bile vâsıl olurlar. Ancak kemâl ba'del kemâl nâib-i ekmel-i Muhammedî'ye

1 Bu metin, A. Çakır Çağlı, *yage.*, (2021), sf. 116 – 119'dan iktibas edilmiştir.

EK: 2

AHMED AMİŞ EFENDİ'NİN SÖZLERİNDEN SEÇMELER

- ‘İman, aklın fevkinde olmadıkça, beşeriyet huzûr bulamaz.’
- ‘Elif’ zât, ‘ba’ zât-maasîfâtır¹
- ‘Ezelde hilkat yoktur, zuhur vardır.’
- ‘Zahiren kaderiyyundan ol, bâtinen cebriyyundan ol.’
- ‘Allahü latîfün bil-ibâd’: Allah kullarında lâtîftir, Allah kulları-na lâtîf değil. Çünkü bu isneyniyeti îcâb eder.’
- ‘Dünyada eşini bulamazsan, işini bilemezsen rahat edemezsin.’
- ‘Dünyada en lezzetli üç şey vardır. Tilâvetü’l-Kur’ân, musâha-betü’l-ihvân, mülâkattür’r Rahmân.’
- ‘Dağı dağ, taşı taş gördükçe şeyhe muhtaçsın. Kendinle konu-şuncaya kadar şeyhe muhtaçsın.’
- ‘Ben, namazdan ziyâde, benden namaz kılanı severim.’
- ‘Tuz, iki maddeden mürekkeptir. Her birisi ayrı ayrı alınır, öldürücü birer zehir oldukları hâlde; ikisinin birden alınması öyle değildir, bilakis faydayı muciptir’ diyen doktora karşı. ‘Allah (c.c.) ile Muhammed (s.a.v.) de öyledir.’
- ‘Bizi sevenleri sevenler, îmanlarını kurtarmadan âhirete göç-mezler.’
- ‘Göçmüşe râbîta olmaz.’
- ‘Tevacüd, vecd, vücüd’ der ve sonra eliyle diline işâret ederek ve parmaklarını diline değdirerek hâl diliyle; ‘Bundan ötesi de söy-lenmez ki’ dermiş.’
- ‘Sen, Allah’a hizmet et. Allah, tekmîl kullarını sana hizmet ettirir.’

1 İsmail Fennî Bey, Ahmed Amiş Efendi’den, Tırnova’da, ‘mekteb-i ibtidâî’de, ‘elif’ okumuştur. İstanbul’a büyük göçten sonra, ilk karşılaşmalarında, Amiş Efendi’nin ilk telkini şu olmuştur: “Elif zâta işârettir. Ba, zât ma-assîfâtır” [O. Ergin, *yage.*, (1942), sf. 150].

EK: 3
ABDÜLAZİZ MECDÎ EFENDİ'NİN
SÖZLERİNDEN SEÇMELER

--- ‘Benim sözlerimin hiç başı sonu yotur. Şems-i Tebrizî gibidir.’

--- ‘İçimden milyonlarca kitap çıkar. Beni oku!’

--- ‘Kalbim görelî gözüm görmez oldu.’¹

--- ‘Allah, sıfat mertebesinde görünür, fakat bilinmez. Zât mertebesi ise bilinir, fakat görülmez.’

--- ‘Allah’ın irâdesi olmadan, kudreti taalluk etmeden bir sinek bile kanadını oynatmaz.’

--- ‘Mucize ile kerâmet tahaddî vukûunda gösterilir. Fakat nebîler istedikleri zaman, velîler Allah istediği zaman gösterebilirler.’

--- ‘Cesed, rûhun hicâbı, rûh Hakk’ın nikâbıdır.’

--- ‘Muhammed aleyhisselâm, asıl insân-ı kâmil ve ekmeldir. Muhammedîlik, hakîkatü’l-hakâyık demektir. Muhammedîlik, zât-maassıfât demektir. Muhammed, insân-ı ekmele demektir.’

--- ‘Allah’ı Muhammed’dir eden dillere telkîn.’

--- ‘Bu feyiz bana Hz. Muhammed’den geldi. Ondan asla ayrılmam.’

--- ‘İrâdeyi inkâr avam için, ikrar da havas için küfürdür’

--- ‘İbâdet, İslâm’ın ervâha inkıyâdı demektir.’

--- ‘İlm-i ledünden gâye, mehâsin-i ahlâkiyedir.’²

--- ‘Felsefe ile tasavvuf arasında büyük fark vardır. Felsefe, akli

1 A.S. Ünver’in düştüğü not: “Bu sözü söylerken, gözlükleri gözünde değildi.”

2 Mecdî Efendi’nin bu sözlerini O. Ergin, yage., (1942), sf. 151; 167;171; 286’dan ve Süheyl Ünver’in muhtelif tarihlerde yazdırdıklarından tertip etmiş bulunuyorum. Ünver, Mecdî Efendi’nin kelâm-ı âlîlerini “yazan ve söyleyen Abdülaziz Mecdî Efendi Üstadımızdan” dediği bir defterde ve zarflarda toplamıştır. Bu defter ve zarflar (AGSA.)’da mahfuzdur. Mecdî Efendi sözleri üzerine Süheyl Bey dedi ki: “Hep bu sözler, Peygamber Efendimiz’in sözlerinin Türkçesidir.”

ilimlerdendir. Akıl dâiresinde hâsıl olan malûmâta vukûf demektir. Felsefede aklın mâverasına irtika yoktur. Hülâsa itibâriyle felsefe, nefse câri bir ilimdir. Tasavvuf ise, imâle-i nefis ile aklın mâfevkinde ilhâm-ı İlâhî ile hâsıl olan hakîkatü'l-hakâyika âit bulunan kemâlât-ı ulviye ile tahallî ve tezeyyün demektir.'

--- 'Girid'deki eski edebiyat muallimi değilim. Ne istihâleler geçirdim.'

--- 'Dünyanın en neşeli adamıyım.'

--- 'Mürşîde olan muhabbetten daha başka bir muhabbetle başka biri sevilmez.'

--- 'Mürşîdin memnûniyetini celb, yalnız kendisini ziyâretle değil, başka şeyle de mümkündür.'

--- 'Mukallibü'l-kulûb Cenâb-ı Hak'tır. Mürşîd onun abdidir. Mürşîdden tasarrufata dâir zuhûrat olursa, meded-i İlâhiyedir.'

--- 'Mürşîd, hicâb-ı a'zamdır.'

--- 'Edeb-i Muhammedî, pek çok meânî-i dakâiki hâvidir.'

--- 'Cenâb-ı Allah, mürşîddir. Mürşîd, Allah değildir. Sırrı, zât tecellîsi itibâriyledir.'

--- 'Mürşîd, külldür. Sâlik, onun eczasındandır. Cüz'i, küll'e dâhildir. Mürşîd, sırr-ı zâta vâsıldır.'

--- 'Her şeyin menba-ı aslîsi sırr-ı zâttır. Onun için sâlîkeynin âyân-ı sabitesi ondan görünür, görünür. Hepsî içindedir. Bu emekle değil, mevhibedir. Veriş, bunu Allah verir. Mevhibe olan şeye başkası karışır mı?'

--- 'Ben, sohbet mürşîdiyim. Bu iş muhabbetle olur. Sen de bir gün olacaksın.'

--- 'Edep meselesi. Kim ahlâklı ise, Müslüman o.'

--- 'Mürşîd, rûh-ı âlem gibidir. Bazısının ifâzı [feyzi] için şerâiti ağırdır. Bazısının hafiftir. Keyfine tâbi bir iş.'

--- 'Allah, tasavvufla bilinmekten âlidir.'

--- 'İş, içerisini temizlemeli. Netice iyi ahlâklı olmaktır. İyi huy-lulara bağlanmalı. Nefsini bilen, her şeyi bilmiştir. Herkese lütufkâr olur.'

--- 'Kolunu tutturmayınca aş yapmayız. Kaide bu!'³

... 'Benim gibi mürîdlerine lütuf ve merhameti çok bir mürşîd

3 Süheyl Ünver'in notu: 'İstemezsen olmaz!'

EK: 5

ABDÜLAZİZ MECDÎ EFENDÎ'NİN
BABANZÂDE AHMED NAİM BEY'İN VEFÂTI
DOLAYISIYLA YAZDIĞI
TERCÎ-İ BEND

Babanzâde Na'îm Bey'in merkad-i pâkinde nâlânım
Onun mevt-i elîm-i mâtem-efzâsiyle sûzânım
Bu insâniyyetin timsâlidir, timsâl-i âlîsi
Bunun gaybûbetinden fart-ı ekdârımla giryânım
Şirîşkim şu'le-i âhımla kandîl oldu kabrinde
Ser-i kabrinde her ân türbedâr-ı şu'le-efşânım
Masâlih sevkeder de ayrılırsam kabr-i pâkinden
Vekâletle mezârında durur kalb-i vefâdânım
Bunun evsâf-ı âlîdir, bu bir insân-ı kâmilidir
Bunu takdîr eder tahsîn ile bi'l-cümle ihvânım
Hayât-ı müste'ârı terk edip bâlâya uçmuştur
O bâlâ vasfını yazmakta âciz kilik-i hayrânım
Ölüm rûha ta'alluk etmeyen bir hâl-i kevnîdir
Bu ma'nâca onun rûhiyle hem-bezm-i fûrûzânım
Tahavvüller kalır eşkâl ile batn-ı anâsırda
Cihân-ı ma'nevîyi fikredince kalb-i tâbânım
Cihânı secdede terk eyleyüp Mevlâ'ya gitmiştir
Hulûs-ı kalbine ihlâs ile her ân senâhânım
Na'îm'in şöhreti ma'lûmdur ağıyâr ile yârın
Olur sernâme-ı tebcîl-i nâm-ı a'sârın

EK: 6

ABDÜLAZİZ MECDÎ EFENDİ'NİN
MUALLİM CEVDET BEY'İN VEFÂTI
DOLAYISIYLA YAZDIĞI
TERKÎB-İ BEND

Senin rûh-ı müebbedle hayâtın feyz-i dâ'imdir
Memâtın zindedir, nûr-ı hayâtın onda kâ'imdir
Hayâtın çünkü ma'nâsı değildir bir kuru heykel
Fezâ'ilden mu'arrâ şahs olur mu merdüm-i ekmel
Bu insân heykelinde nûr-ı a'lâ, nûr-ı irfândır
Cihân ancak o irfânın ziyâsile fûrûzândır
Hayât-ı âdemin zâhirde bir mevc-i muvakkatdır
Fakat âsârı sâbitse mü'ebbed bir fazîletdir
Muhalleddir senin rûh-ı kemâlinden çıkan âsâr
Seni tebcîl eder ilmînle her gün yâr ile ağyâr
Cihân-ı ilm ü irfânda hakîkî merd-i dânâsın
Evet nûr-ı kemâlâtınla a'lâlardan a'lâsın
Bu ömrün ma'nevîdir, ömr-i sânîdir denir ammâ
Bu ömrün şân-ı ulvîdir, budur ömr-i ebed-peymâ
Bu ömrün şânı ber-terdir, güneşlerden münevverdir
Ziyâ kalbi olunca çünkü feyzi feyz-i ekberdir
Cihân hayrân-ı irfândır senin ilmî nikâhından
Hayâtın kadridir her anda tâbân şu'legâhından
Ne zât-ı pâk idin Cevdet, kemâlin nûr-ı izzetdir
Senin her varlığın ey şahs-ı âlî hep fâzîletdir
Terâcüm levhasında ismini altın ile yazdım
Mücevherlerle tarsî etdiğüm hattı güzel kazdım
Kitâb-ı kâ'inatın levha-i kudret numûnunda
Kitâb-ı ömrünü telhîs edüp levhin derûnunda

MECDÎ EFENDÎ'NİN EL YAZISI

هر - صفا -

بانه كينه بر كدام	خسته عشه صغفایم
خورشید صباغ بر صغایم	بر بشقه جلانه بر صغایم
هر منظره اولدی بر باغ	نیشه ازی اولمخ لاسع
سفره لطف کبیا ایم	یوره سرسوره بشقه مانع
اسراری بلندی کائنات	مغای یا نه سکنا تک
نابینه حیات اعتدایم	معنا سخی حل اولوب حیات تک
دنیاده کوردنی سرعقا	آخند دایله وحدت اولدی
آزاده حیا سلوایم	غائب نظرده نکل اشیا
کیسه کوردنم مجاهدت	بر لسیره رن سخا لفاق
آسوره در دانشکایم	بر نشوره بولوب بوتور حیات
بر غناج ده بر لسیر کالات	بیک رنگه ده کیر اخلاص
غایبسی سرائی ایم	عقده بلندی سرخایان
یرده کشف دست خطایم	محمول سرائی کتایم
غایبده نینه بوتورده خطایم	اطلاسه ده دل لایم
یوجه اولمورده بنظرده جودی	حقده بیلم بولمقده جود
شرش و محبت خدایم	کور دکه اولمقده حدود
یرده بشقه صغایم سی بالم	کافی بکا حقه استغالم
سکون نگاه اولمایم	آینه سرائی اتصالم
هر آینه ملازم نزلایم	نجر اولدی لیا الاضلالیم
بر ککله دور ایچیلیم	بر ککله دوش بیلایم
هر عالم ایری صغایم مالوف	زیا دیم آینه بلیه معطل
آسوره نیشه ابتدایم	بر نشوره بکولوب اولمقده مهر
افتخاره طوقه شمس سراسر	الطاف خد اولوب برید
از واقعه دوشه الم جزیم	در صله تج لندی اکدر

FOTOĞRAFLAR

Thulak / nhia V 1359

Dr. A. Süheyl Ünver

Süheyl Ünver'in firçasından, Tırnova'da Ahmed Amiş Efendi, Hocası 'ırkı temiz' Kadızâde Ömer Efendi'den ders görürken.

Amiş Efendi çevresinden Kayseri - Yeşilhisarlı Mehmed Efendi
(1864 Kayseri / Yeşilhisar – 1927 İstanbul / Göztepe).

طرابلس غرب نائب السلطان شمس الدين باشا

Amiş Efendi çevresinden Mehmed Şemseddin Paşa
(1862 [?] – 1921 İstanbul).

DİZİN

A

Abbas Halim Paşa (Hıdiv) 130, 364

Abdülaziz, (Sultân) 33

Abdülhamîd, (Sultân II.) 83, 84,
85, 87, 91, 112, 130, 132,
290, 465

Abdülkâdir-i Geylânî 65, 72, 224,
312, 352, 395

Abdülkerîm Cîlî 235, 237, 239, 240

A. Gölpinarlı 226, 266, 322, 378,
383, 529

Ahmed Amîş Efendi 9, 15, 19, 20,
27, 28, 48, 62, 78, 79, 103,
104, 121, 128, 130, 134, 135,
152, 158, 173, 177, 182, 206,
213, 224, 244, 250-256, 258,
261-263, 265-269, 271-274,
276, 277, 281-288, 290, 292,
294, 298, 299, 301, 302, 304-
306, 311, 312, 320, 323, 326,
344, 345, 351, 358, 364, 370,
371, 373, 428, 443, 458, 461,
467, 468, 471, 472, 477-480,
482, 515, 526, 527, 529-531

Ahmed İzzet Efendi 258

Akdik, A.K. 233

Akıncı, T. 152, 526

Akpınarlı, K.K. 44

Akyürek, A.R. 188, 207

Ali Aşûr Efendi 62, 64, 310, 311

Ali Haydar Bey 44, 229

Ali İffet Bey 187, 225

Ali Örfî Efendi 238

Ali Surûrî Bey 42

Arusan, R. 302, 303

Ayaşlı Şâkir Efendi 74-77, 80, 196

Aykut, M.Ş. 142, 149

B

Baban, A. 280, 282, 317

Bardakoğlu, A. 28, 29

Bayar, C. 102, 107, 109, 113, 527

Bekir Efendi (Hafız) 284

Beypazarlı Ali Efendi 263

Beytur, M.B. 428

Birinci, A. 130, 527

Bolak, A. 41, 185, 202, 539

Bolak, M.V. 202

Bosnevî Mehmed Tevfik Efendi
251, 278, 478, 480

Bursalı Mehmed Tâhir Bey 88,
106, 109, 280, 467

Büyük Haydar Efendi 45-47, 55-58

C

Can, Ş. 190, 218, 373, 526

Cavid Bey (Maliye Nâzırı) 102, 113

Cebesoy, A.F. 151, 527

Celâleddin Ârif Bey 141, 143, 147,
151, 152
Celâleddin ed-Devvânî 239
Cemâleddin Efendi (Şeyhülislâm) 130
Cerrahoğlu, A. 92, 98-100, 527
Certel, H.
265, 266, 527
Cumbur, M. 48, 527

Ç

Çakır, F. 23
Çakır – Çağla, A. 360, 361, 447,
525
Çantay, H.B. 179, 289, 363, 527
Çelebizâde Sarım Hulusi Bey 450
Çerkeşi Velî Mustafa Efendi 263,
271
Çetinkaya, G. 375
Çolakoğlu, İ. 24
Çumralı Hacı Hüseyin Efendi 69

D

Dağstânî Ömer Ziyâeddin Efendi 130
Demirli, E. 191, 238, 528
Dinçaslan, M. 23
Doğan, M.(Konevi) 23
Dr. Nazım Bey 103
Durmaz, A. 48, 528
Durusoy, M.O. 365

E

Ede, E. 173, 251, 280, 287, 361,
458, 518
Elker, M. 458
Emir, A. 40, 196
Emrullah Efendi (Maarif Nâzırı)
280, 467

Eraydın, S. 191, 238, 528
Erdem, N.N. 152
Ergenç, M.V. 361
Ergin, A.Ş. 296
Ergin, O.N. 22, 203, 287, 368, 370,
371, 375, 434
Ergun, S.N. 226, 528
Ergüneş, Ş. 241
Erhan, S. 23, 508
Ersezer, Â. M. 439
Ersoy, M.Â. 88, 177, 179
Evhadüddin-i Kirmânî 234

F

Felek, B. 90
Feraizcizâde Mehmed Şâkir 471, 530
Ferâizcizâde Osman Faiz Bey 210
Ferididdün-i Attâr 234
Ferid Paşa (Dâhiliye Nâzırı) 95
Ferid Paşa (Paşa) 94, 95, 153
Fındıkoğlu, Z.F. 17, 21, 87, 227,
257, 360, 365, 366, 528

Filibeli Sıtkı Dede 69
Fuzûlî 233, 407

G

Gazâlî (İmam) 37
Gelenbevi İsmail Efendi 239, 477
Gökmen, M.F. 88, 154, 467
Gümüşhâneli Ahmed Ziyaeddin
Efendi 256
Günaltay, M.Ş. 88, 154, 467
Güney, A.F. 239
Gürses, İ. 361, 526

H

Hafız Hasan Efendi 33

Hallac-ı Mansur 353, 459
 Hanife Hanım 34, 38, 193
 Hasan Nevres [Onbaşı] Bey 104, 280
 Hüseyin Kâzım Kadri Bey 88, 142,
 143, 145-147, 150, 177, 178,
 224, 365
 Hüseyin Vassaf Bey 123, 258, 263,
 272, 275, 283, 289, 297
 Hz. Ali 351, 352, 443, 483
 Hz. Ebubekir 443
 Hz. Muhammed 64, 70, 73, 126,
 128, 224, 244, 266, 272-274,
 292, 335, 339, 340, 345, 350,
 352, 443, 458, 485
 Hz. Ömer 156
 Hz. Yusuf 125

I

Işık, H. 29
 Işın, E. 282, 529

İ

İbanoğlu, F. 130, 135, 269, 270,
 283, 291, 292, 294, 458, 529
 İbrâhîm ed-Dessûkî 224, 353
 İbni Fârîz 235
 İmre, Ş. 70
 İnal, M.K. 48, 95, 173, 217, 226,
 363, 529
 İnançalp, M.C. 268, 276, 289, 300,
 301, 319, 326, 500
 İnan, Y.Z. 268, 529
 İsmail Hakkı Bursevî 471, 472, 529
 İsmâil Paşa (Bağdatlı) 164
 İz, M. 28, 218, 228, 311, 362, 364,
 368, 529
 İzmirli Âkif Bey 204

K

Kadıızâde Ömer Halvetî 9
 Kadirbeyoğlu, Z. 148
 Kafadar, A. 360
 Kafadar, Y. 360
 Kam, Ö.F. 27, 28, 363, 378, 530
 Kara, İ. 29, 138, 142, 146, 322, 362, 368,
 376, 450, 451, 471, 529, 532
 Karakoç, S. 323, 530
 Kara, M. 48, 118, 219, 278, 293,
 442, 530
 Karataş, İ. 15, 22, 35-39, 41-43, 45,
 46, 48-52, 54, 56-58, 61-63,
 66, 68, 70-73, 81-85, 89, 118,
 123-125, 133, 169, 170, 177,
 178, 180, 182, 188, 194-198,
 223-225, 228, 299, 301, 302,
 305, 307, 308, 313-316, 327,
 333, 334, 338, 339, 351, 354,
 359, 406, 422, 445, 530
 Kara Vasıf Bey 146, 148, 149, 152
 Kartal, A. 238
 Kaşgârî Yakub Han 479
 Kavas Velî Baba 267
 Kaygusuz Abdal 471
 Kaymakçı, Ö.B. 23, 140
 Kayserili Mehmed Efendi 135, 252,
 278, 282, 283, 289, 291-294,
 308, 315, 317, 463, 484
 Keçeci Hafız Ali Efendi 258, 479
 Kelemençeli Mustafa Efendi 253
 Kılıç, A.İ. 240
 Kılıç, R. 355, 441, 530
 Kızıtaşı, H.V. 90
 Koç, M. 33, 42, 199, 218, 233, 258,
 262, 263, 287, 288, 290, 298,
 361, 371, 428, 471, 530

Koloğlu, O. 40, 112, 115, 530
 Konuk, A.A. 290
 Konukman, H.A. 281, 282
 Korkmaz, İ. 363, 530
 Kozanoğlu, C.M. 212
 Köprülü, F. 375, 376
 Kucur, A. 258, 530
 Kuşadalı İbrâhîm Efendi 20, 22,
 27, 122, 123, 191, 251, 253-
 255, 261, 263, 265, 278, 320,
 322, 345, 356-458, 468, 471,
 472, 478, 480
 Küçükayasofyalı Kâmil Efendi 468

M

M.A. Aynı 526
 Mahmud Celâleddin Paşa 49, 51, 55
 Mahmud Muhtar Paşa 292, 293
 Mecidüddin Firûzabâdî 40
 Meczûb İsmail 122
 Mehmed Reşad (Sultân) 115
 Mehmed Şemseddin Paşa 273,
 282, 290, 296, 298, 463, 516
 Menteşe, H. 102
 Mesara, F.G. 23
 Mevlânâ Celâleddin Rûmî 72, 224,
 352, 468, 472
 Milaslı İsmail Hakkı Bey 97
 Miras, K. 262
 Muhammed Hamidullah 371
 Muhyiddin Arabî 104, 287, 488
 Musa Kâzım Efendi 40
 Mustafa Enverî Efendi 256, 257
 Mustafa Kemâl Paşa (Atatürk) 141, 149

N

Nâmık Paşa (İstanbul Muhafızı) 153

Nasûhîzâde Kemâleddin Efendi 258
 N. Azamat 48, 265, 281, 290, 308,
 383, 526
 Nefesli, Y.B. 295
 Neumark, F. 439
 Niğdeli Bekir Efendi 135, 251, 254,
 256-259, 261, 263, 278
 Nûreddin Bey (Polis Müdürü) 153

O

Olgun, M.T. 210
 Orbay, R. 148, 151, 531
 Ozansoy, Ş.G. 213

Ö

Ölmez, V. 92, 279, 297, 531
 Ömer Hayyam 234
 Ömer Vasfi Efendi 28, 286
 Önder, M. 68, 70, 78, 531
 Özbay, Ş. 371, 372, 441
 Özdamar, M. 261, 307, 531
 Özden, A.M. 175, 448
 Özel, İ. 471
 Özemre, A.Y. 371, 531
 Öztaylan, A. 458
 Öztürk, Ş. 48, 112, 290, 531
 Öztürk, Y.N. 17, 253, 293, 472, 531

R

Receb Ferdî Bey 360, 458
 Refik Nevzâd Bey 99
 Revnakoğlu, C.S. 258
 Rıza Nûr Bey (Dr.) 531
 Rifat Efendi (Evâmir Müdürü) 257
 Rusçuklu Hasan Sabri Efendi 262,
 280, 283, 290, 317, 480
 Rûveyde Hanım (Cici) 276

- S
- Sâdık Bey (Miralay) 88, 101, 102,
104, 106, 109, 129, 280
- Salih Paşa (Sadriâzam) 148
- Sayar, A. 295, 531
- Sayar, F.C. 24
- Sayar, N.Ç. 24
- Schimmel, A. 312, 532
- Sencer, İ.S. 177, 224, 280, 293, 354
- Seyyid Abdülkâdir Belhî 281
- Seyyid Muhammed Nürü'l-Arabî
264, 266, 272
- Seyyid Şerif Cürcânî 177, 235, 240
- Sıral, N. 428
- Sivashlı Ali Kemâli Bey 70, 74, 75, 78,
79, 196, 531
- Soku, Z.Ş. 84, 94, 103, 112, 147, 533
- Spinoza 189
- Süleyman Belhî Efendi 233
- Süleyman Sâmî [Evransoğlu] 287
- Sümbül Sinan Efendi 224
- Süreyya Efendi (Kâdiri) 287
- Ş
- Şah Bahaeddin Nakşibend 353
- Şerif Sâdık Paşa 96
- Şeyh Şa'bân-ı Velî 263
- Şirvanlı Sâdî Efendi 43
- T
- Talat Paşa (Dâhiliye Nazırı) 109,
111, 112
- Tanpınar, A.H. 466, 532
- Tantavîzâde Halid Bey 68
- Tavaslı Osman Efendi 70
- Tirnovalı Daîzâde Hacı Mehmed
Efendi 255
- Tirnovalı Emrullah Efendi 9, 88, 154,
256, 478
- Tirnovalı Mustafa Enver Bey 20, 253,
255, 536
- Tirnovalı Süleyman Efendi 262, 478
- Tirnovalı Yusuf Niyâzi Bey 255
- Tolun, A.N. 162
- Tolun, M.M. 205
- Tolun, N. 162, 205
- Top, H. 24, 227
- Toros, T. 362
- Tuna, C. 360
- Tunçay, M. 99
- Türkgeldi, A.F. 141, 150, 532
- T.Z. Tunaya 92, 97, 99, 106, 138,
139, 145, 532
- U
- Uğur, A. 17, 532
- Uluğ, K. 169, 311, 360, 404, 436, 526
- Uncu Cemil 209
- Uran, H. 153, 532
- Us, H.T. 206, 533
- Uz, M.A. 69, 533
- Uzunçarşılı, İ.H. 41, 533
- Ü
- Ülgener, S.F. 455
- Ülken, H.Z. 17, 109, 189, 293, 309,
533
- Ünver, A.A. 185
- Ünver, A.S. 15, 22, 33, 34, 36, 51,
54, 59, 68, 76, 77, 80, 81, 87,
115, 116, 123, 135-137, 157,
159, 161-164, 166, 167, 169-
172, 174, 175, 185, 187, 188,
193, 201, 202, 205, 208, 210,

- 223, 230, 232, 237, 239-241,
252, 253, 255, 262, 265, 271,
278, 284, 287, 302, 308, 318,
323, 325, 327, 329, 332, 333,
335, 337, 345-348, 352, 354,
356, 360, 361, 367, 371, 373,
374, 376, 380, 387, 394-401,
403-415, 417-419, 423, 424,
426-432, 434-439, 442-448,
451, 452, 454-456, 458-462,
464, 470, 472, 473, 485, 491,
492, 512, 535-537
- Ünver, M. 458
- Üsküdarlı Hoca Ali Rıza Bey 457
- Üsküdarlı Mehmed Nasuhî Efendi
224
- Üsküdarlı Salim Bey 210
- V
- Vahdeddin (Sultân) 141, 151-153, 467
- Vehbi Efendi 148, 151
- Vett, C. 293
- Y
- Yahya Nefî Efendi 41, 42, 185
- Yakuboğlu, A. 448, 458
- Yalçın, H.C. 90, 112, 533
- Yarar, C. 295, 317
- Yaşar Şâdi Bey 80, 81, 525
- Yelkenci, M.R. 373, 468
- Yeşil, S. 212, 218
- Yılmaz, M. 241, 365, 368, 533
- Yitik, M.A. 458
- Yöntem, A.C. 280, 533
- Yund, Ş. 298
- Yurdakul, M.E. 257, 533
- Yücel, H.Â. 464
- Z
- Zeki Bey (Miralay) 154
- Ziya Gökalp 375
- Zöhrap Efendi 98